

О. В. Карчевська

ГІБРИДНА АГРЕСІЯ РОСІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ НА АФРИКАНСЬКІ КРАЇНИ: ВИСНОВКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Аналізуються причини та наслідки використання гібридної агресії, визначається комплексність у застосуванні воєнно-політичного, економічного, інформаційного та міжнародного інструментів впливу на формування світового порядку. Розглядається приклад російської агресії в Африканському регіоні та пропонуються Україні шляхи протистояння російській агресії.

Ключові слова: *гібридна агресія; світовий порядок; глобальне лідерство; міжнародні відносини; національна безпека; геополітика; країни Африки.*

DOI 10.34079/2226-2830-2020-10-28-29-212-223

Вступ. Порушення положень Будапештського меморандуму однією з країн-підписантів, запоруки дотримання суверенітету, що гарантувалася Україні в обмін на ліквідацію потужного, у світовому вимірі, ядерного потенціалу, засвідчили негативні зміни у системі безпекових гарантій. Сучасний стан можна характеризувати як девальвацію міжнародної підтримки країнам з молодого демократією, які свідомо обрали неагресивну модель співіснування та партнерства.

В умовах нових принципів геополітичного устрою, виникає глобальне протистояння, що визначається «внутрішніми лініями напруженості між зоною стабільності, де панує закон і міжнародне право... і сферою невизначеності, яка характеризується зневагою до закону, численними локальними конфліктами» (Парахонський та Яворська, 2015). Вразливість недостатньо стабільних та розвинутих країн, до яких можна віднести й Україну, зумовлена тим, що вони є об'єктом зіткнення геополітичних інтересів потужних країн, тобто є сірою безпековою зоною. Саме такі зони зазнають тиску з використанням гібридних методів у сучасному світі, а разом зі зруйнованою системою надійних міжнародних гарантій, у цих зонах підсилюються небезпечні тенденції новітнього перерозподілу світу (Горбулін, ред. 2017, с.16). Досвід, як виявилось, небезпечного сусідства з Росією, виявився для України корисним уроком, тема якого – національна безпека. Наша держава розвивалася в умовах політико-економічного тиску та шантажу Росії, яка систематично намагалася дискредитувати здобуті демократичні досягнення, а коли її арсенал так званої «м'якої агресивності» не спрацював, Москва вирішила у 2014 діяти більш радикально, створивши в Україні зону перманентної небезпеки. Таку комплексність агресії багато українських безпекознавців характеризують як гібридну війну Росії проти України. Ці виклики актуалізують пошук наукових аргументів та рекомендацій для ефективного протистояння експансіоністським зазіханням Росії та державам, що схильні до застосування інструментів гібридної агресії при реалізації зовнішньої політики. Особливої уваги потребує вивчення «інструментарію» російської агресії переважно в зонах російських геополітичних інтересів до яких сьогодні можна віднести окрім України, також і країни Африки. Африканський

континент стає новим плацдармом російської агресії, тому світова спільнота має залучити всі інструменти, щоб унеможливити експансію країн цього регіону.

Метою цієї роботи є дослідження комплексу інструментів гібридної агресії, які застосовуються Росією для просування власних геополітичних амбіцій ресурсами менших за потенціалом країн, таких як африканські країни та Україна, з метою зміни свого місця в сучасній ієрархії світового лідерства. Напрямки гібридних впливів аналізуються на прикладі Російсько-Африканського «партнерства» та російської агресії в Україні.

Огляд попередніх публікацій. Значний науковий доробок з багатьох питань забезпечення міжнародної безпеки, представлено переважно західними фахівцями, які в умовах біполярності активно розробляли моделі майбутнього, ретельно вивчаючи поточні конфлікти та аналізуючи власний досвід участі в них. Найбільш відомими серед них є – Ф. Гоффман (Hoffman, 2007), С. Віллемсон (Williamson, 2009), Н. Фреєр (Frier, 2009) та інші.

Російська наукова школа також приділяє неабияку увагу феномену гібридної війни, зокрема, у контексті «протистояння Росії та Заходу», серед російських дослідників цікавими є роботи А. Манойло (Манойло, 2015), О. Бартоша (Бартош, 2019) та ін.

Українську школу безпекознавства щодо специфіки гібридної загрози збагатили дослідження І. Ветринського (Ветринський, 2015), В. Горбуліна (Горбулін, ред. 2017), М. Дорошенко [Дорошенко та Балюк, ред. 2018), В. Ліпкана (Ліпкан, 2015), Є. Магди (Магда, 2017), Б. Парахонського (Парахонський та Яворська, 2019), Тригуба (Тригуб та Місяць, 2019), Г. Яворської (Парахонський та Яворська, 2019) та ін. Зазначимо, що в умовах Російської агресії проти України теми гібридної війни, комбінованої агресії, інформаційної експансії здобули поширення серед молодих українських дослідників, які нині активізувалися для конструювання ефективної моделі протистояння російській гібресії та іншим викликам безпеки.

Теоретичні основи дослідження. На жаль, ідея поліцентричного світового порядку не стала вагомим аргументом при формуванні засад міжнародної безпеки. Тому сучасна світова система демонструє оновлення біполярної системи через те, що залишилися держави, які не перехворіли на світову гегемонію. Сьогодні найбільш агресивно, серед таких держав поводить себе Росія, яка намагається послабити прагнення інших країн зміцнити свій міжнародний статус. Небезпечним наслідком цього є виникнення нових «зон впливу», відокремлення «своїх» від «чужинців».

Агресивність Росії проти незалежності нових демократій, які обирають європейський вектор розвитку значно посилилася в останнє десятиліття. Фахівці у сфері міжнародних конфліктів також звертають увагу на загрозливу тенденцію – збільшення міжнародного рівня агресії. Особливо це стосується країн пострадянського простору, на які припадає переважна кількість випадків насильницьких конфліктів. В усіх конфліктах високої інтенсивності починаючи з 2000-х років брала участь Росія – війни в Україні та Грузії, обмежені війни в Дагестані, Інгушетії та Чечні, утримання конфліктності в Молдові.

Втрачаючи контроль за геополітичною «зоною комфорту» для себе, Росія почала формувати потенціал для реваншу. Основними векторами якого стали: нова ідеологічна природа російської держави – імперські цінності величі та самодостатності, силового домінування на пострадянському просторі, ізоляціонізму, агресивної зовнішньої політики та конфронтації з іншими світовими центрами впливу; створення «середнього класу в погонах» – опори режиму; розширення функцій силових відомств, підвищений соціальний статус їх працівників; створення «персональної армії» російського Президента – національної гвардії; впровадження потужних провладних «холдингів правди»;

встановлення тотального контролю влади над «третім сектором», нелояльні організації вважаються «іноземними агентами», діяльність яких в країні заборонена; посилення мілітаризації як країни, так і суспільної свідомості (відновлюються мілітаристські ритуали та практики радянських часів) (Центр Разумкова, 2016, с.5).

Концентрацію зусиль для зовнішньої агресії Кремлем відмічає й Ендрю Паркер – генеральний директор британської розвідки М15: «Росія використовує весь спектр власних державних органів для просування своєї зовнішньої політики за кордоном у дедалі більш агресивний спосіб – з допомогою пропаганди, шпигунства, диверсій і кібератак» (MacAskill and Johnson, 2016).

Такі прояви ворожості стають чинниками полісистемних деструктивних процесів у міжнародному безпековому вимірі. Реагуючи на це, міжнародні союзи та організації розробляють й починають застосовувати комплекси заходів, спрямованих на стримування агресивної політики Росії та на відновлення цілковитої довіри до міжнародного співробітництва та партнерства.

Нагадаємо, що кримська криза та агресія на Донбасі стали хворобливою реакцією неспроможності Росії очолити світове лідерство і структурувати новий світовий порядок. Сучасна зовнішня політика РФ, спирається на радянську геополітичну модель сприйняття світу. В. Путін прагне перетворити РФ на новий центр сили світового масштабу і намагається відновити геополітичну вагу часів Радянського Союзу. З цією метою окреслюються «сфери впливу» та території геополітичних інтересів, а військовий потенціал розглядається як головний критерій визначення потужності та сили опонента. Саме тому держави з низьким рівнем оборонної могутності розглядаються як об'єкти агресії та домінування. Росія не встигла завадити країнам Балтії, Польщі, Угорщині, Румунії перейти до євроатлантичної сфери впливу і стати партнерами західного світу. Тому Білорусь, Грузія, Молдова, а особливо Україна відчувають на собі інтенсивність гібридних зусиль РФ для збереження зони «безпекового комфорту» (Ветринський, 2015, с.316).

Африканські країни довгий час залишалися поза увагою РФ, оскільки остання концентрувалася на зміцненні внутрішніх параметрів та формувала важелі для контролю ближньої «зони комфорту». Цей регіон було визначено, як стратегічний для Росії після проголошення Китаєм у 2013 році інтеграційної ініціативи «Один пояс, один шлях». Африка для КНР в межах цього проекту є одним з важливих регіонів. З метою поширення співпраці в грудні 2015 року в Йоганнесбургу (ПАР) відбувся Форум співробітництва Китай-Африка, на якому обговорювалися шляхи «Просування до взаємного виграшу і партнерського розвитку» та був узгоджений план дій на 2016-2018 роки. Стратегічними стали п'ять аспектів взаємодії: взаємний прибуток в економіці; довіра і рівність у політиці; обміни в культурній сфері; взаємодопомога в безпеці; співробітництво в міжнародних відносинах. Перспективними були визначені проекти у сферах інфраструктури, фінансів, інвестицій, торгівлі, охорони здоров'я, модернізації та індустріалізації (Бокарев, 2017).

У тому ж році країни підписали меморандум про об'єднання 54 держав Африки транспортними та іншими комунікаціями інфраструктури всередині континенту, що стимулювало будівництво залізниць «Чад-Судан», «Лагос-Калабар», «Найробі-Момбаса» та ін. Починаючи з 2016 року домовленості між китайським урядом і державами африканського континенту набули активної реалізації. Відстежуючи динаміку розвитку цих відносин Москва вдало імітувала дипломатичне схвалення такого партнерства. Останньою краплею, яка змусила РФ розробляти стратегію підкорення Африки, стало відкриття Китаєм у 2017 році першої військової бази в африканському Джибуті (Михайличенко, 2018, с.61-

63) Це стало свідченням того, що дружній Китай геополітично переграє Росію й успішно реалізує своїх геополітичні інтереси, стримуючи можливості інших країн в цьому регіоні.

Російська влада намагаючись підірвати геополітичні успіхи Китаю та країн, чії зовнішні інтереси націлені на зміцнення партнерства з країнами регіону, концентрує зусилля на кількох напрямках: створенні альтернативних інтеграційних або союзницьких утворень; розширенні зони військового контролю та реагування, оскільки, окрім КНР у Джибуті є воєнна база США, яка має потужні сили солдатського контингенту й техніки, і де систематично проводяться воєнні збори разом зі збройними силами Японії, Німеччини, Італії тощо; нарощенні підтримки в міжнародних організаціях шляхом укладення зі слабкими країнами «відносин залежності». Додамо сюди й інструменти м'якого поневолення: дипломатію, інформаційну експансію, підкуп політичних діячів, організацію бунтів та гарантії безпеки тощо.

Варто зазначити, що Африка користується підвищеною увагою глобальних гравців тому, що має понад 30% світових мінеральних ресурсів, стабільний приріст молодого населення та щорічне підвищення ВВП на рівні 4-5%. Африканський Союз як головне інтеграційне об'єднання континенту почав займатися справжньою інтеграцією африканського простору з метою побудови до 2063 року місцевого аналога Європейського Союзу (Олійник-Дьомочко, 2019).

Аналіз африканського вектора партнерства Росії допоможе з'ясувати як працюють вищезначені напрямки геополітичного поневолення. Восени 2019 року РФ був ініційований саміт «Росія-Африка» з метою налагодження стратегічних відносин, які допоможуть повернути Росії впливовість на Африканському континенті, в ідеалі до рівня часів Радянського Союзу. Розгортання політики співробітництва Росією в цьому регіоні має подвійне дно. З одного боку, це геополітичне протистояння глобальним лідерам та їхнім інтересам, а з іншого – реалізація власних економічних інтересів шляхом наслідування міцних традицій колишньої радянської дружби.

Як зазначає експерт Центру дослідження Африки – О. Мішин: «Росія прагне долучитися до проектів цифрової трансформації африканських країн, постачання атомних технологій та поліпшення умов життя африканців, тобто належати до клубу розробників рішень для головних проблем африканців» (Мишин, 2019). Для країн Африки це подається як перспектива модернізації, хоча скоріше є пошуком РФ додаткових джерел енергетичної та технологічної експансії країн регіону. Проте африканська політична спільнота, за рідкісним виключенням, сприймає пропозиції Росії позитивно. Для України звісно, це не дуже добре, оскільки наша держава позбавляється можливості об'єктивного оцінювання дій РФ в межах міжнародних організацій. Маючи політичну опору африканських країн, Москва зможе просувати антиукраїнські рішення на міжнародних майданчиках, як це вже робилося у 2014 році, коли сім країн африканського регіону не проголосували за резолюцію, що засуджувала анексію Криму. Нині 54 країни Африки утворюють вагомий «політичний капітал» під час голосування в міжнародних організаціях, оскільки це 25% голосів в Генеральній Асамблеї ООН, що є вдалим ресурсом для пропагування вигідних рішень.

Саміт є гібридним, м'яким інструментом РФ по зміцненню дружніх відносин з країнами континенту, тому прихильників Росії серед африканських країн в ООН може побільшати. Росія вже фактично витіснила Париж з ЦАР, яка входила до зони безумовного французького впливу, тому Франція буде прагнути реваншу. Міністр закордонних справ Франції Жан-Ів ле Дріан назвав дії Росії в ЦАР геополітичним протистоянням (Мишин, 2019). Формат саміту обраний тому, що Росії бракує силових ресурсів для протидії Китаю

та країнам Заходу в Африці, через це РФ утримується від масштабної збройної геостратегічної конкуренції, а застосовує точкове зіткнення інтересів своїх опонентів технологіями soft power.

Наразі відомо про подовження гібридного стискування Росією Африки, оскільки заступнику директора Департаменту Африки МЗС РФ та керівнику Секретаріату «Форуму партнерства Росія-Африка» О. Озерову було доручено готувати другий саміт «Росія – Африка», проведення якого заплановано на 2022 рік. Перед ним поставлені завдання організації політичних консультацій з МЗС країн Африки, координація розвитку співробітництва, політико-дипломатичний супровід проєктів за участю провідних російських компаній. З огляду на те, що О. Озеров був послом у Саудівській Аравії та постпредом при Організації ісламського співробітництва, особливий акцент буде робитися росіянами на мусульманські країни Африки (Олійник-Дьомочко, 2019).

Гібридна агресивність стає новою геополітичною тактикою РФ. Як зазначає вітчизняний безпекознавець В. А. Ліпкан – особливість гібридної агресії полягає у тому, що одна домінантна група управління, якою може бути держава, провідна транснаціональна корпорація чи синдикат, підкорює і створює необхідні та достатні умови для підкорення іншої соціальної групи – соціальної системи, громадянського суспільства, держави тощо, при цьому не встановлюючи повного та тотального контролю над суверенітетом та територією. Тобто, гібридний вплив – це цілеспрямований процес встановлення зовнішнього управління суб'єктом над об'єктом, формування тотального контролю над сферою державного управління, в якому вирішальну роль відіграють інформаційні, економічні, дипломатичні, військові, ідеологічні та інші засоби (Ліпкан, 2015).

Розглянемо засоби гібридної агресії, якими користується Росія в Африці. По-перше, *військова присутність* на континенті. З розслідувань CNN відомо, що їх проводять 250 інструкторів, які не показують облич. Ці найманці є членами приватної військової компанії «Вагнер», яка наближена до правлячого класу РФ і яка була помічена у фінансуванні діяльності приватних військових найманців в зонах міжнародних конфліктів – Сирії, Лівії, Судані та на Донбасі. У 2017 році тренувальну російську місію в ЦАР схвалив Радбез ООН, але залучення некадрових російських військових зі світовою спільнотою не узгоджувалося. У звіті німецької розвідки, що був оприлюднений влітку 2020 році зазначено, що найближчим часом Росія побудує шість військових баз в наступних африканських країнах: Центральноафриканській Республіці, Мадагаскарі, Еритреї, Мозамбіку, Єгипті і Судані (Росія побудує військові бази у шести країнах Африки – німецька розвідка, 2020).

По-друге, *«гуманітарна допомога» зброєю*. Заяви Росії про допомогу Алжиру та Судану в нормалізації ситуації в цих країнах, а також договори між Міжнародним агентством суверенного розвитку (IASD) з урядами Нігеру Гвінеї, ДРК щодо консультацій та розвитку можна розцінювати як готовність Росії до інтенсифікації політичної участі в регіоні. За останні декілька років Москва уклала більше ніж 20 угод про військово партнерство із країнами Африки. За даними Стокгольмського інституту досліджень проблем миру (SIPRI), на РФ припадає 49% поставок зброї до країн Північної Африки, тоді як у США – 15%, Китаю – 10% та Франції – 7,8%. Експорт зброї до Єгипту за останні роки зріс на 150% (Вітович, 2019). Російські військові концерни укладають угоди на постачання озброєння в Алжир, Гвінею, Ефіопію, Лівію, регіон Сахелю, який об'єднує дев'ять країн, Мозамбік і Мадагаскар.

По-третє, *консультативна підтримка* – радником президента ЦАР Фостен-Аршанжа Туадери є росіянин В. Захаров. Його «поради» формують мапу проведення зачисток території від повстанців та незгодного населення, де Росія хоче вести геологорозвідувальні роботи. Також, ця особа та наближені до неї люди збирають розвідувальні відомості та налагоджують необхідні контакти для посилення залежності від РФ. У підсумковій декларації саміту в одному із пунктів зазначено перспективу: активізації російсько-африканських міжпарламентських контактів, координації зусиль з метою прийняття позитивних для Російської Федерації і африканських держав рішень і резолюцій в ході міжнародних заходів по парламентській лінії.

Водночас проводиться активна підривна *робота в інформаційній сфері*. На зустрічі в Сочі російська сторона ініціювала принцип «африканським проблемам – африканські рішення», що відразу знайшло підтримку серед лідерів африканських країн, які намагаються уникнути тренду неоколоніалізму. Замовлені журналісти та проплачені ЗМІ формують у африканського населення негативний образ європейських країн та Америки, які не хочуть визнавати досягнень економічної модернізації регіону та фабрикують меседжі про винуватість Заходу в бідності Африки. Паралельно просувається позитивний образ Росії, як стабільного партнера що в змозі забезпечити Африканське економічне диво.

Результативність гібридних впливів на країни Африки сама Росія вимірює за п'ятибальною шкалою. Найвищі показники у ЦАР, Судані і Мадагаскарі, чотири бали – у Південно-Африканської Республіки, Зімбабве та Лівії. Аби збільшувати ці показники, російські політтехнологи співпрацюють із різними політичними лідерами і партіями на континенті з метою просування своїх *агентів впливу на посади в органи державної влади* шляхом їхньої перемоги на виборах.

По-п'яте, *економічне партнерство*. Африка – континент багатий на природні ресурси, тому має значний економічний потенціал. Видобування корисних копалин, нафти та газу в деяких частинах Сибіру або Арктики є дорогим і складним, тому РФ активно використовує потенціал Африки. Наприклад, алюмінієва компанія Русал постачає боксити з шахт у Гвінеї, на які, за оцінками, припадає приблизно чверть всієї їхньої продукції. Також, російські компанії часто отримують права на видобуток урану, алмазів, золота, хрому та природного газу на пільгових умовах і без дотримання екологічних норм. У Центральноафриканській Республіці права на видобуток алмазів, урану та інших ресурсів отримала російська компанія Lobaue Invest, яка планує інвестувати в гірничовидобувний та агропромисловий комплекси в Зімбабве, Конго, Гвінеї та Анголі. Російські державні промислові флагмани Газпром та Роснефть зацікавлені в «оприбуткуванні» африканських нафтових активів, а Росатом планує атомну експансію шляхом будівництва і подальшого забезпечення електростанцій в Єгипті, Уганді та Кенії. У серпні 2018 року підписано угоду про створення комерційного логістичного центру в одному з портів Еритреї. Розроблено проект будівництва Центру ядерних наук і технологій у Замбії, відкриття якого призначено на 2024 рік. Аналогічні центри планують створити в Ефіопії, Судані та Нігерії.

По-шосте, *м'яка сила*. В першу чергу це освіта. Для африканських студентів Росія передбачила спеціальні стипендіальні програми. Нині в російських університетах за цією програмою навчається більше 1700 студентів із Африки. Спонсоруються творчі та культурні проекти, спортивні заходи (футбольні матчі) з дивним, але образливим призом – відпочинком в анексованому Криму. У ЦАР, наприклад, на регулярній основі РФ фінансує конкурси краси. Для африканських дітей знімають мультики, де РФ в образі мудрого ведмедя займається примиренням африканських тварин (Павлюк та Шевченко, 2019).

В умовах пандемії ще одним інструментом маніпуляції стає допомога ліками та обмін досвідом боротьби з хворобою. Так, попри відсутність фінансових можливостей та доволі скрутну епідеміологічну ситуацію в РФ Москва не забуває робити символічні жести солідарності: направляє медичний персонал для обміну досвідом в боротьбі з пандемією, сприяє дослідженням коронавірусу та надає гуманітарну допомогу. Російська спільнота критично сприйняла рішення своєї влади виділити 10 млн доларів Продовольчій та сільськогосподарській організації ООН – ФАО для боротьби з нашествиям сарани в країнах Африки в розпал пандемії. З цих коштів по три млн доларів відправлені до Ефіопії, Кенії та Уганди, а ще один млн доларів – до Південного Судану. Обмеженнями власного народу Кремль закладає добрі підвалини на майбутнє за використання мінімуму ресурсів (Олійник-Дьомочко, 2019).

Агресивність із застосуванням гібридності стала своєрідним путінським «ноу-хау», і відіграє роль провідного елементу тиску у відносинах зі слабшими державами. Така агресія дозволяє Росії збільшувати власну економічну, політичну та інформаційну та військову присутність за формальної відсутності міждержавного конфлікту. Розпочата Росією «партнерська атака» – лише початок, адже сторони саміту домовилися про проведення подібного заходу кожні три роки. Подальша динаміка «стискання в обіймах» Африки буде нарощуватися. Через санкції та економічне напруження між Росією та країнами Заходу, що погіршили сучасну економічну ситуацію в РФ, економічна доцільність такого «партнерства» є реальною можливістю втримати економічний баланс. Також відомо, що економічна експансія зазвичай супроводжується політичною та ідеологічною пропагандою, а це Москва навчилася робити краще за економічні реформи. Зазначимо, що зараз активну діяльність Росія розгортає в ЦАР тут вони намагаються утримати імітовану стабільність політичного режиму Туадере, забезпечуючи своїми найманцями охорону членів центрального уряду, тим самим включаючи в порядок денний свої інтереси. Актуальною для агресора залишається налагодження відносин з владою Судану, оскільки попередні домовленості було втрачено разом з лідером Омаром Баширом, якого було усунуто від влади.

Як зазначають експерти, наразі прокремлівські олігархи збагачуються завдяки експорту діамантів, золота. В перспективі приглядаються до стратегічних покладів урану. Але на тривалу перспективу Росія намагається посилити вплив у окремих державах Африки та демонструє іншим диктаторським режимам можливості співпраці. База в ЦАР може стати своєрідною заміною Судану. Саме з цієї держави донедавна здійснювалися всі логістичні перевезення найманців, військовослужбовців та озброєння – навіть до Венесуели. Контроль РФ над коридором від тропічної Африки до Середземного моря, оскільки в Лівії армію очолює випускник академії ім. Фрунзе генерал Хафтар, із посиленням союзників по флангах насамперед єгипетського режиму генерала Сісі, дозволить за потреби дестабілізувати величезний макрорегіон, застосувати технологію «керованого хаосу», який у 2014 році Росія вже успішно випробувала в Україні. А також впливати на потік біженців до Європи та контролювати місця видобутку багатьох ресурсів. Тому зупинка російської експансії в Африці – є нагальним завданням для збереження міжнародної безпеки (Олійник, 2019).

Результати дослідження. Гібридний вплив на Африку нагадує тактику удава, який стискає жертву поступово, лишаячи можливості рухатися і боротися. Україні необхідно спиратися на досвід тих країн, що зазнають утисків від РФ, глибше та досконаліше вивчаючи тактику опонента. Експерт-міжнародник Євген Магда, автор праці «Гібридна агресія Росії: уроки для Європи» вважає, що мета РФ – завадити демократичному і

самостійному розвитку України – була визначена давно, ще у 2005 році. Формування РФ негативного іміджу України як «держави, що не відбулася» досягалося, в тому числі, шляхом «першої газової війни». В подальшому дії Кремля коригувалися залежно від гнучкості в бік Росії українського політикуму. Причинами гібридної агресії РФ проти України дослідник називає:

- несумісність поглядів українців і російської політичної еліти на майбутнє України;
- зовнішньополітичні амбіції агресора, підкріплені історичною традицією побудови імперії і значними накопиченнями від продажу енергоресурсів;
- привабливість України як жертви і трофея – нереформована держава зі слабкою армією, енергетично залежна, зі слабкою економікою, кишеньковою елітою і до того ж із великим творчим потенціалом (природним, геополітичним, інтелектуальним);
- потреба Росії в «маленькій переможній війні», здатній згуртувати російське суспільство навколо політичного керівництва країни, яке бажає міцно триматися при владі ще довгий час (Магда, 2017, с.72-73).

Північно-східний сусід поступово продовжує розхитувати українське суспільство зсередини поширюючи міфологеми та надаючи «братерську» підтримку шляхом спрощеної, проте обов'язкової паспортизації громадян України, що опинилися в окупації.

Подібною до африканської практики в Україні є впровадження економічною міфологеми нашим сусідом, що зв'язки саме з російською економікою мають виняткове значення для нашої держави. А відмова України від постачання енергоносіїв з РФ може призвести до енергетичного колапсу. Подібним до цього є міф про залежність українського авіабудування від зв'язків з машинобудівним комплексом РФ. Важливим елементом протистояння економічній й експансії агресора має стати руйнація економічних міфів, яка істотно послабить можливості інформаційно-психологічного впливу Росії на поведінку суб'єктів української економіки в ході російської гібридної агресії.

Сьогодні як в Африці, так і в Україні Москва активно застосовує підкуп політиків, масову пропаганду та дезінформацію, сприяє терактам, маніпулює монополією на експорт сировини. До того ж популярність в політичному середовищі України набирають популістичні сили, які з метою утримання позитивного рейтингу закликають підтримувати економічне партнерство з Росією, в обмін на енергетичну лояльність, замороження конфлікту та закінчення епідемії. Але актуальні питання міжнародного транспортування та ціни газу та неправдивість щодо якості вакцини яскраво демонструє справжній характер меркантильної російської «дружби». Таким чином, практика гібридних впливів показує, що російська сторона постійно змінює поєднання тих чи інших складових агресії для досягнення своїх цілей.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Україна в протигагу Африки має потенціал для реваншу. Він криється у ментальній подібності, розвитку демократичних цінностей та нарощенні технологічної та кадрової підготовки фахівців у сферах важливих для забезпечення інформаційної, військової, економічної безпеки. Україна змогла себе захистити та виробити механізми протидії російській агресії, не будучи членом жодної впливової міжнародної чи регіональної структури безпеки (Дорошенко та Балюк, ред. 2018, с.261). Такий досвід потребує глибокої аналітики та вивчення міжнародними безпековими організаціями. Позитивним можна вважати утримання нами лінії неповернення до Митного та Євразійського союзів, а подальша реалізація Угоди про асоціацію з ЄС.

Також, українське питання має спонукати Захід звернути увагу в бік пострадянського простору, де молоді демократії вже не вперше демонструють, безапеляційність на користь

демократичного розвитку та утримують оборону від зазіхань у бік тих, хто вже досяг стабільних результатів – Польща, Словаччина, країни Балтії. Тому, для України сьогодні необхідним є процес налагодження партнерства з державами, які у свій час відчували небезпеку від прикордонного сусідства та партнерства з Росією, але змогли подолати її агресивні впливи з метою перешкодження їхньому національному розвитку.

З метою упередження зовнішніх атак, важливим має стати беззаперечне визнання європейських стандартів соціально-економічного життя на рівні політичної доктрини, доведення провини за порушення норм міжнародного права країною-агресором на рівні міжнародних інституцій (щоб мати юридичні підстави, які надалі стануть прецедентом для агресивних суб'єктів міжнародної системи) і формування української безпекової позиції, яка буде не лише відображувати стан речей в умовах агресії, а створюватиме перспективну стратегію розвитку та інтеграції України до глобальної системи безпеки, через об'єднання потенціалів демократичних держав.

Бібліографічний список

- Бартош, А.А., 2019. Дипломатія гібридної війни. *Дипломатическая служба*, 1, с.23–29.
- Бокарев, Б., 2017. Африканские горизонты «Нового Шелкового пути». *Новое Восточное обозрение*. [онлайн] Доступно: <<https://ru.journal-neo.org/2017/03/31/afrikanskie-gorizonty-novogo-shelkovogo-puti/>> (дата звернення 5 липня 2020).
- Ветринський, І.М., 2015. Геополітичні передумови російської агресії проти України. *Гілея: науковий вісник*, 99, с.316-320.
- Вітович, І., 2019. «Русский мір» тепер і в Африці: Москва розпочинає широку експансію на Чорний континент. *Україна молода*, [онлайн] 119. Доступно: <<https://umoloda.kyiv.ua/number/3523/2006/139049/>> (дата звернення 5 липня 2020).
- Горбулін, В.П., ред. 2017. *Світова гібридна війна: український фронт*. Харків: Фоліо.
- Дорошенко, М. та Балюк, В., ред. 2018. *Гібридна війна Росії проти України після Революції гідності (українсько-польське дослідження)*. Київ: Ніка-Центр, 280 с.
- Ліпкан, В.А., 2015. Сутність гібридної війни проти України. *GOAL. Глобальна організація союзницького лідерства*. [онлайн] Доступно: <<http://goal-int.org/sutnist-gibridnoi-vijni-proti-ukraini/>> (дата звернення 5 липня 2020).
- Магда, Є., 2017. *Гібридна агресія Росії: уроки для Європи*. Київ: Каламар.
- Манойло, А.В., 2015. Роль цветных революций в современных гибридных войнах. *Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление*, 8, с.13–18.
- Михайличенко, К., 2018. Роль Африки в инициативе Китайской народной республики «Один пояс и один путь». *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Политология*, 20(1), с.60-68. DOI: 10.22363/2313-1438-2018-20-1-60-68
- Мишин, А., 2019. Простір експансії: Росія підкорює Африку? *LB.ua*, [онлайн] 24 жовтня. Доступно: <https://lb.ua/world/2019/10/24/440509_prostranstvo_ekspansii_rossiya.html> (дата звернення 5 липня 2020).
- Олійник, Ю., 2019. «Із ЦАРем в голові». Що шукає Росія в Центральній Африці і як ми мусимо її спинити. *Новинарня*, [онлайн] 13 листопада. Доступно: <<https://novynarnia.com/2019/11/13/car-rus/>> (дата звернення 5 липня 2020).
- Олійник-Дьомочко, М., 2019. Економічний Форум Росія-Африка: політичні засади для подальшої співпраці. *Центр дослідження Африки: платформа українських*

африканістів, [онлайн] 23 жовтня. Доступно: <<http://african.com.ua/.../%D0%B0%D1%84%D1%80%D0%B8%D0%BA.../>> (дата звернення 5 липня 2020).

Павлюк, О. та Шевченко, С., 2019. Сафарі по-російськи. На що полює РФ у Африці. *Громадське UA*, [онлайн]. 30 вересня. Доступно: <<https://hromadske.ua/posts/safari-po-rosijski-na-sho-polyuye-rf-u-africi>> (дата звернення 5 липня 2020).

Парахонський, Б.О. та Яворська, Г.М., 2015. *Зовнішня політика України в умовах кризи міжнародного безпекового середовища*. Київ: НІСД.

Парахонський, Б.О. та Яворська, Г.М., 2019. *Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл*. Київ: НІСД.

Росія побудує військові бази у шести країнах Африки – німецька розвідка, 2020. *Defens express*, [онлайн] 5 серпня. Доступно: <https://defence-ua.com/news/rosija_buduje_vijskovi_bazi_v_shesti_krajinah_afriki_nimetska_rozvidka-1352.html> (дата звернення 1 вересня 2020).

Тригуб, О. та Місяць, М., 2019. Феномен гібридної війни в українській та зарубіжній політології. *Наукові праці [Чорноморського державного університету ім. Петра Могили]. Серія «Політологія»*, 324(312), с.66-70.

Центр Разумкова, 2016. «Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи. *Національна безпека і оборона*, 9-10, с.2-17.

Frier, N., 2009. Hybrid Threats and Challenges : Describe... Don't Define. *Small Wars Journal*, [online] 9. Available at: <<https://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/343-freier.pdf>> (Accessed 12 November).

Hoffman, F.G., 2007. *Conflict in the 21st Century : the rise of hybrid wars*. Arlington: Potomac Institute for Policy Studie.

MacAskill, E. and Johnson, P., 2016. MI5 head: 'increasingly aggressive' Russia a growing threat to UK. *The Guardian*, [online] 1 November. Available at: <<https://www.theguardian.com/uk-news/2016/oct/31/andrew-parker-increasingly-aggressive-russia-a-growing-threat-to-uk-says-mi5-head>> (Accessed 5 July 2020).

Williamson, S.C., 2009. *From fourth Generation Warfare to hybrid war*. Carlisle: U.S. Army War College.

References

Bartosh, A.A., 2019. Diplomatiya gibridnoy voyny [Diplomacy of hybrid warfare]. *Diplomatic Service*, 1, p.23-29. (in Russian).

Bokarev, D., 2017. African Horizons of the New Silk Road. *New Eastern Outlook*. [online] Available at: <<https://journal-neo.org/2017/03/31/african-horizons-of-the-new-silk-road/>> (Accessed 5 July 2020).

Doroshenko, M. and Baliuk, V., red. 2018. *Hibrydna viina Rosii proty Ukrainy pislia Revoliutsii hidnosti (ukrainsko-polske doslidzhennia) [Hybrid war of Russia against Ukraine after the Revolution of Dignity]*. Kyiv: Nika-Center. (in Ukrainian).

Frier, N., 2009. Hybrid Threats and Challenges : Describe... Don't Define. *Small Wars Journal*, [online] 9. Available at: <<https://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/343-freier.pdf>> (Accessed 12 November).

Hoffman, F.G., 2007. *Conflict in the 21st Century : the rise of hybrid wars*. Arlington: Potomac Institute for Policy Studie. (in Ukrainian).

- Horbulin, V.P., red. 2017. *Svitova hibrydna viina: ukraïnskyi front* [World Hybrid War: Ukrainian Front]. Kharkiv: Folio. (in Ukrainian).
- Lipkan, V.A., 2015. Sutnist hibrydnoi viiny proty Ukrainy [The essence of hybrid wine against Ukraine]. *Global organization of allied leadership*. [online] Available at: <<http://goal-int.org/sutnist-gibrydnoi-vijni-proti-ukraini/>> (Accessed 5 July 2020). (in Ukrainian).
- MacAskill, E. and Johnson, P., 2016. MI5 head: 'increasingly aggressive' Russia a growing threat to UK. *The Guardian*, [online] 1 November. Available at: <<https://www.theguardian.com/uk-news/2016/oct/31/andrew-parker-increasingly-aggressive-russia-a-growing-threat-to-uk-says-mi5-head>> (Accessed 5 July 2020).
- Mahda, Ye., 2017. *Hibrydna ahresiia Rosii: uroky dlia Yevropy* [Russia's hybrid aggression: lessons for Europe]. Kyiv: Kalamar. (in Ukrainian).
- Manoylo, A.V., 2015. Rol tsvetnykh revolyutsiy v sovremennykh gibrydnykh voynakh [The role of colour revolutions in modern hybrid wars]. *Nauka i obrazovanie: hozâjstvo i èkonomika, predprinimatel'stvo, pravo i upravlenie*, 8, p.13–18. (in Russian).
- Mikhaylichenko, K., 2018. Rol Afriki v initsiative Kitayskoy narodnoy respubliki «Odin poyas i odin put» [Africa's role in Chinese people's republic initiative "one belt and one road"]. *RUDN Journal of Political Science*, 20(1), p.60-68. DOI: 10.22363/2313-1438-2018-20-1-60-68 (in Russian).
- Myshyn, A., 2019. Prostir ekspansii: Rosiia pidkoriauie Afryku? [Expansion space: Is Russia conquering Africa?]. *LB.ua*, [online] October 24. Available at: <https://lb.ua/world/2019/10/24/440509_prostranstvo_ekspansii_rossiya.html> (Accessed 5 July 2020). (in Ukrainian).
- Oliinyk, Yu., 2019. «Iz TsARem v holovi». Shcho shukaie Rosiia v Tsentralnii Afrytsi i yak my musymo yii spynyty [«Iz ЦАРем в голові». Що шукає Росія в Центральній Африці і як ми мусимо її спинити]. *Novynarnia*, [online] 13 November. Available at: <<https://novynarnia.com/2019/11/13/car-rus/>> (Accessed 5 July 2020). (in Ukrainian).
- Oliinyk-Domochko, M., 2019. Ekonomichniy Forum Rosiia-Afryka: politychni zasady dlia podalshoi spivpratsi [Russia-Africa Economic Forum: political principles for further cooperation]. *Center for African Studies: a platform for Ukrainian Africanists*, [online] October 23. Available at: <<http://african.com.ua/.../%D0%B0%D1%84%D1%80%D0%B8%D0%BA.../>> (Accessed 5 July 2020). (in Ukrainian).
- Parakhonskyi, B.O. and Yavorska, H.M., 2015. *Zovnishnia polityka Ukrainy v umovakh kryzy mizhnarodnoho bezpekovooho seredovyshcha* [Ukraine's foreign policy in the context of the crisis of the international security environment]. Kyiv: NISD. (in Ukrainian).
- Parakhonskyi, B.O. and Yavorska, H.M., 2019. *Ontolohiia viiny i myru: bezpeka, stratehiia, smysl* [Ontology of war and peace: security, strategy, meaning]. Kyiv: NISD. (in Ukrainian).
- Pavlyuk, O. and Shevchenko, S., 2019. Safari po-rosiisky. Na shcho poliuiie RF u Afrytsi [Safari in Russian. What is Russia hunting for in Africa]. *Hromadske UA*, [online] 30 September. Available at: <<https://hromadske.ua/posts/safari-po-rosijski-na-sho-polyuye-rf-u-afriци>> (Accessed 5 July 2020). (in Ukrainian).
- Razumkov Centre, 2016. «Hibrydna» viina Rosii – vyklyk i zahroza dlia Yevropy [Russia's "hybrid" war – challenge and threat for Europe]. *National Security and Defence Journal*, 9-10, p.2-17. (in Ukrainian).
- Rosiia pobuduie viiskovi bazy u shesty krainakh Afryky – nimetska rozvidka [Russia will build military bases in six African countries - German intelligence], 2020. *Defens express*,

[online]. August 5. Available at: <https://defence-ua.com/news/rosija_buduje_vijskovi_bazi_v_shesti_krajinah_afriki_nimetska_rozvidka-1352.html> (Accessed 1 September 2020). (in Ukrainian).

Tryhub, O. and Misiats, M., 2019. Fenomen hibrydnoi viiny v ukrainskii ta zarubizhnii politolohii [The phenomenon of hybrid warfare in Ukrainian and foreign political science]. *Naukovi praci. Seriâ: Politologiâ (Çornomors'kij deržavnij unîversitet imeni Petra Mogili)*, 324(312), p.66-70. (in Ukrainian).

Vetrinsky, I.M., 2015. Heopolitychni peredumovy rosiiskoi ahresii proty Ukrainy [Geopolitical preconditions of Russian aggression against Ukraine]. *Hileya: scientific bulletin*, 99, p. 316-320. (in Ukrainian).

Vitovych, I., 2019. «Russkii mir» teper i v Afrytsi: Moskva rozpochynaie shyroku ekspansiiu na Chornyi kontyent ["Russian Peace" is now in Africa: Moscow begins extensive expansion into the Black Continent]. *Ukraina moloda*, [online] 119. Available at: <<https://umoloda.kyiv.ua/number/3523/2006/139049/>> (Accessed 5 July 2020). (in Ukrainian).

Williamson, S.C., 2009. *From fourth Generation Warfare to hybrid war*. Carlisle: U.S. Army War College.

Стаття надійшла до редакції 29.09.2020 р.

O. Karchevska

RUSSIA'S HYBRID AGGRESSION AS AN INSTRUMENT OF GEOPOLITICAL INFLUENCE ON AFRICAN COUNTRIES: CONCLUSIONS FOR UKRAINE

Experts in the field of international conflicts focus on a threatening trend - increasing levels of aggression in Europe. Russia has been involved in all the high-intensity conflicts that have taken place in the region since the 2000s – the wars in Ukraine and Georgia, the limited wars in Dagestan, Ingushetia and Chechnya, and the content of the conflict in Moldova.

The Crimean crisis and aggression in Donbas have become a painful reaction to Russia's inability to lead the world leadership and structure a new world order. Modern foreign policy of the Russian Federation is based on the Soviet understanding of the geopolitical structure of the world in general and the European region in particular. Russia is making every effort to consolidate itself as a center of power on a continental scale and dreams of regaining the geopolitical weight of the Soviet era.

The article analyzes the causes and consequences of the use of hybrid aggression, identifies the complexity of using military-political, economic, informational and international tools to influence the formation of the world order. The example of Russian aggression in the African region is considered and the ways of counteracting Russian aggression are offered to Ukraine.

Key words: hybrid aggression; world order, global leadership; international relations; National security; geopolitics; countries of Africa.